

УДК 347.73

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.2.41>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ І СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ БЮДЖЕТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Гарбінська-Руденко А.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет
ORCID: 0000-0002-0971-1234

Ломенко В.О.,
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет
ORCID: 0009-0001-8673-0084

Гарбінська-Руденко А.В., Ломенко В.О. Теоретико-методологічні аспекти взаємодії конституційних і спеціальних принципів бюджетного права України.

У статті досліджено теоретико-правові засади та особливості функціонування системи принципів бюджетного права України. Проаналізовано підходи до розуміння принципів права як фундаментальної категорії юридичної науки, визначено їх роль у забезпеченні ефективності правового регулювання бюджетних відносин.

Розглянуто систему принципів бюджетного права, зокрема їх поділ на конституційні та спеціальні. Здійснено аналіз наукових підходів до визначення спеціальних принципів фінансового права, розкрито їх зміст та значення у забезпеченні функціонування бюджетної системи. Окрему увагу приділено характеристиці конституційних принципів бюджетного права, їх нормативному закріпленню та ролі у формуванні цілісної системи бюджетного регулювання.

Досліджено особливості реалізації принципів у бюджетному процесі, зокрема принципу прозорості та публічності як ключового чинника забезпечення відкритості публічних фінансів і підвищення ефективності фінансового управління. Висвітлено взаємозв'язок між конституційними та спеціальними принципами, їх взаємне доповнення та функціональну узгодженість у межах бюджетно-правового регулювання.

Додатково акцентовано увагу на тому, що принципи бюджетного права виконують не лише регулятивну, а й гарантійну функцію, забезпечуючи стабільність, передбачуваність та правову визначеність бюджетної діяльності держави. Підкреслено їх значення у процесах гармонізації бюджетного законодавства та підвищенні ефективності правозастосовної практики в умовах децентралізації та реформування фінансової системи України.

Сформульовано висновок, що система принципів бюджетного права України має багаторівневий та ієрархічний характер, у межах якого конституційні принципи визначають стратегічні засади бюджетної діяльності, тоді як спеціальні принципи забезпечують їх конкретизацію та практичну реалізацію. Обґрунтовано, що ефективність бюджетного регулювання досягається за умови гармонійної взаємодії цих принципів, що сприяє підвищенню стабільності бюджетної системи та зміцненню довіри до публічної влади.

Ключові слова: бюджетне право, принципи права, конституційні принципи, спеціальні принципи, бюджетна система, бюджетний процес, прозорість, публічність, бюджетна політика, публічні фінанси.

Harbinska-Rudenko A.V., Lomenko V.O. Theoretical and methodological aspects of the interaction between constitutional and special principles of budgetary law of Ukraine.

The article examines the theoretical and legal foundations and features of the functioning of the system of principles of budget law of Ukraine. The approaches to understanding the principles of law as a fundamental category of legal science are analyzed, their role in ensuring the effectiveness of legal regulation of budgetary relations is determined.

The system of principles of budget law is considered, in particular their division into constitutional and special. The analysis of scientific approaches to determining special principles of financial law is carried out, their content and significance in ensuring the functioning of the budgetary system are revealed. Special attention is paid to the characteristics of constitutional principles of budget law, their normative consolidation and role in the formation of an integrated system of budgetary regulation.

The features of the implementation of principles in the budgetary process are investigated, in particular the principle of transparency and publicity as a key factor in ensuring the openness of public finances and increasing the efficiency of financial management. The relationship between constitutional and special principles, their mutual complementarity and functional consistency within the framework of budgetary and legal regulation are highlighted.

Additionally, attention is focused on the fact that the principles of budget law perform not only a regulatory, but also a guarantee function, ensuring stability, predictability and legal certainty of the state's budget activities. Their importance in the processes of harmonization of budget legislation and increasing the efficiency of law enforcement practice in the context of decentralization and reform of the financial system of Ukraine is emphasized.

The conclusion is formulated that the system of principles of budget law of Ukraine has a multi-level and hierarchical nature, within which constitutional principles determine the strategic foundations of budget activities, while special principles ensure their specification and practical implementation. It is substantiated that the effectiveness of budget regulation is achieved under the condition of harmonious interaction of these principles, which contributes to increasing the stability of the budget system and strengthening trust in public authorities.

Key words: budget law, principles of law, constitutional principles, special principles, budgetary system, budget process, transparency, publicity, budget policy, public finance.

Постановка проблеми. У сучасних умовах функціонування бюджетної системи України актуалізується необхідність переосмислення ролі принципів бюджетного права у механізмі правового регулювання. Ускладнення бюджетних відносин, зміни у сфері публічних фінансів і перерозподіл повноважень між різними рівнями влади зумовлюють потребу забезпечення узгодженості, стабільності та ефективності бюджетної системи, що безпосередньо пов'язано з реалізацією відповідних правових принципів.

У цьому контексті особливого значення набуває дослідження взаємодії конституційних і спеціальних принципів бюджетного права, оскільки саме вони визначають як загальні засади бюджетної діяльності, так і конкретні механізми її реалізації. За умов підвищених вимог до прозорості бюджетного процесу, раціонального використання фінансових ресурсів і забезпечення фінансової безпеки держави роль принципів як регулятивного інструменту суттєво зростає.

Метою дослідження є аналіз системи конституційних та спеціальних принципів бюджетного права України, дослідження їх змісту та взаємозв'язку, а також визначення ролі цих принципів у механізмі правового регулювання бюджетних відносин.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти принципів бюджетного права були предметом наукових досліджень таких учених, як О.В. Зайчук, О.М. Макеєва, А.М. Колодій, І.М. Проць, Д.В. Коробцова, К.О. Губський та інших. Разом із тим, у науковому середовищі зберігається дискусійність щодо їх класифікації, змістовного наповнення та співвідношення, зокрема у частині розмежування конституційних і спеціальних принципів бюджетного права.

Вклад основного матеріалу. У сучасних умовах трансформації фінансово-правової системи України та поглиблення процесів децентралізації особливого значення набуває дослідження принципів бюджетного права як фундаментальної основи регулювання бюджетних відносин. Саме принципи визначають спрямованість правового впливу, забезпечують узгодженість норм та ефективність функціонування бюджетної системи. Водночас актуальним є питання співвідношення конституційних та спеціальних принципів бюджетного права, їх взаємозв'язку та ролі у забезпеченні стабільності бюджетної діяльності держави.

Теоретико-правові засади розуміння принципів права становлять методологічну основу дослідження принципів бюджетного права. Право є складним і неоднорідним явищем, яке ґрунтується на певних загальних ідеях, що забезпечують його зв'язок із соціальним життям та визначають цілі правового регулювання. На думку О. В. Зайчука, право не може розглядатися ізольовано від суспільних процесів, оскільки саме через систему принципів воно відображає фундаментальні

цінності та орієнтири розвитку правової системи. Вчений підкреслює, що принципи охоплюють усю правову матерію - від ідей до конкретних норм і правовідносин, забезпечуючи їх внутрішню узгодженість, логічність і збалансованість [1, с. 22].

Водночас, важливим для з'ясування змісту принципів бюджетного права є визначення його предмета, який окреслює коло відповідних суспільних відносин. Так, предмет бюджетного права охоплює відносини, пов'язані з формуванням бюджетного устрою та бюджетної системи; встановленням структури доходів і видатків бюджетної системи та їх розподілом між бюджетами різних рівнів; розмежуванням бюджетної компетенції між державою та територіальними громадами; а також організацією бюджетного процесу й здійсненням контролю за виконанням бюджетів [2, с. 53].

Принципи є загальнообов'язковими та відображають об'єктивні закономірності суспільного розвитку. Як зазначає О. М. Макеєва, у принципах права зосереджено історичний досвід формування правових систем і найважливіші цивілізаційні надбання, що визначають спрямованість правового регулювання. У своїй роботі він підкреслює, що принципи не існують абстрактно, а знаходять своє відображення у праві через їх нормативне закріплення - як безпосередньо в тексті правових норм, так і опосередковано через зміст правових інститутів [3, с. 48-49]. Вони відіграють визначальну роль у процесах правотворчості та правозастосування, спрямовуючи діяльність законодавця і правозастосовних органів. Таким чином, принципи виступають не лише ідейною основою права, але й дієвим інструментом його реалізації.

А.М. Колодій обґрунтовує, що принципи права є відправними ідеями його існування, які виражають найважливіші закономірності розвитку держави і права, характеризуються універсальністю, імперативністю та загальнозначущістю [4, с. 127]. Це підкреслює їх системоутворюючу роль у структурі будь-якої галузі права, зокрема й бюджетного.

У контексті бюджетного права принципи набувають особливого значення, оскільки визначають специфіку правового регулювання у сфері публічних фінансів. Бюджетне право розглядається як підгалузь фінансового права, а наявність власної системи принципів є ключовим критерієм його виокремлення. Принципи бюджетного права визначаються як засновані на суспільно визнаних цінностях, нормативно закріплені вимоги, що визначають особливості організації бюджетної діяльності та забезпечують стабільність функціонування бюджетної системи [5, с. 118-120].

Узагальнюючи наведені теоретичні підходи, слід зазначити, що принципи права становлять фундаментальну основу правової системи, яка забезпечує її цілісність, внутрішню узгодженість та спрямованість розвитку. У своїй єдності принципи не лише визначають зміст правових норм, а й активно впливають на процеси правотворчості та правозастосування, забезпечуючи стабільність і передбачуваність правового регулювання. У бюджетному праві їх значення є вагомим, оскільки принципи вказують на його приналежність до фінансового права як підгалузі та визначають специфіку регулювання публічних фінансових відносин. Саме через систему принципів забезпечується ефективність, стабільність і законність функціонування бюджетної системи, що дозволяє розглядати їх як ключовий елемент механізму бюджетно-правового регулювання.

На думку І.М. Проць, система принципів бюджетного права є «структуровано організованою та охоплює загальноправові, конституційні та галузеві принципи фінансового права». При цьому авторка обґрунтовує доцільність виокремлення спеціальних принципів бюджетного права, які відображають його інституційну самостійність та функціональну специфіку. До таких принципів доцільно відносити положення, що регламентують особливості формування доходної та видаткової частин бюджету, побудови бюджетної системи, а також організації бюджетного процесу [5, с. 120-121].

Спеціальні принципи та норми права не формуються довільно, а є результатом конкретизації загальних принципів внутрішньодержавного та міжнародного права, виступаючи інструментом підвищення визначеності правового регулювання через систему прямих і зворотних зв'язків [6, с. 128]. Зазначений підхід забезпечує комплексне розуміння змісту бюджетного права та сприяє розкриттю його внутрішньої структурної організації.

У цьому контексті Ю.О. Фоменко наголошує, що деталізація бюджетного процесу є логічним продовженням конкретизації його базових принципів як керівних засад правового регулювання. На її думку, саме від якості бюджетного процесу безпосередньо залежать економічне і соціальне

становище держави, що зумовлює необхідність чіткого нормативного закріплення його основоположних принципів. Водночас акцентується, що закріплення таких принципів у Бюджетному кодексі України забезпечує їх загальнообов'язковість і сприяє однаковому тлумаченню та застосуванню в правозастосовній практиці [7, с. 6].

У розвиток цього підходу Є.М. Фетіщенко пропонує розмежування принципів фінансування державних установ на базові та спеціальні, де до спеціальних відносить програмно-цільовий метод бюджетного планування та нормативний метод планування [5, с. 121].

У дослідженні Д.В. Коробцової [9, с. 206] конституційні принципи бюджетного права розглядаються як системна сукупність засад, що мають безпосереднє нормативне закріплення в Конституції України та конкретизуються у ст. 7 Бюджетного кодексу України [8].

Конституційні норми закріплюють засади законності, верховенства права, розподілу влад та організації бюджетного процесу, що є нормами прямої дії та підлягають безпосередньому застосуванню [9, с. 206]. Зокрема, принцип верховенства права передбачає забезпечення та гарантування прав і свобод людини як визначальної цінності правової держави, а принцип законності полягає у неухильному дотриманні норм права всіма учасниками правовідносин [3, с. 50]. Ці принципи мають універсальний характер і поширюються на всі сфери правового регулювання, у тому числі й бюджетну.

Коробцова Д.В. виділяє низку ключових конституційних принципів бюджетного права, які формують цілісну систему бюджетного регулювання в Україні, зокрема принцип єдності бюджетної системи, збалансованості, обґрунтованості бюджетних рішень, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості та неупередженості, а також публічності й прозорості [9, с. 207].

У науковій літературі спеціальні принципи фінансового права розглядаються неоднозначно, що зумовлено різними підходами до їх систематизації та змістовного наповнення. У цьому контексті К.О. Губський у своїх дослідженнях акцентує увагу на комплексі базових принципів, які визначають функціонування фінансових процедур у публічно-правовій сфері. Зокрема, ним виокремлюються принципи презумпції правомірності дій та вимог особи, економічної обґрунтованості та доцільності, пропорційності, єдності фінансової системи, самостійності бюджетної системи, фінансової безпеки, плановості, повноти, ефективності та економії, а також конфіденційності фінансової інформації [10, с. 128].

Зміст зазначених принципів у трактуванні автора розкривається через забезпечення балансу між публічними інтересами держави та правами приватних осіб. Так, принцип презумпції правомірності дій та вимог особи передбачає, що у разі колізії чи прогалин у законодавстві спірні питання вирішуються на користь особи, що виступає гарантією захисту приватних суб'єктів у фінансово-правових відносинах [10, с. 132-133].

Водночас у працях Пономарьової Я.О., Новик М.Ю. та Кобко Р.В. простежується інший підхід до розуміння спеціальних принципів фінансового права, який акцентує увагу на організаційно-бюджетних засадах функціонування фінансової системи. В межах цього підходу виокремлюються принципи узгодженості бюджетної політики, збалансованості бюджетної системи та стимулювання розвитку місцевих бюджетів. Зокрема, принцип узгодженості бюджетної політики передбачає взаємодію всіх рівнів бюджету (державного, регіонального та місцевого) з метою реалізації єдиної фінансової стратегії держави [4, с. 128-129].

У науковій роботі Парапан У.О., Слюз А.Я. підкреслюють, що бюджетний процес як регламентована законодавством діяльність охоплює всі стадії - від складання та розгляду проектів бюджетів до їх затвердження, виконання, контролю та звітності. Усі ці стадії є нормативно визначеними та мають здійснюватися відповідно до базових принципів бюджетної системи, серед яких ключове значення має принцип прозорості та публічності. Вказаний принцип реалізується на всіх стадіях бюджетного процесу на всіх рівнях національної бюджетної системи. При цьому лише таємні видатки державного бюджету не підлягають опублікуванню, тоді як інші бюджетні показники, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, мають бути доступними для ознайомлення у формі, яка забезпечує реалізацію принципу відкритості публічних фінансів [11, с. 197-198]. Реалізація принципу прозорості та публічності у бюджетному процесі виступає не лише нормативно закріпленою вимогою бюджетного законодавства, а й ключовою передумовою підвищення ефективності публічного фінансового управління. Вона забезпечує належний рівень суспільного контролю за формуванням і використанням бюджетних коштів, сприяє підвищенню

відкритості бюджетних відносин та є важливим чинником зміцнення довіри суспільства до органів державної влади та місцевого самоврядування [12, с. 169].

Висновки. Отже, система принципів бюджетного права України є багаторівневою та ієрархічно структурованою конструкцією, в якій конституційні та спеціальні принципи перебувають у стані постійної взаємодії, взаємного доповнення та функціональної узгодженості. Конституційні принципи, зокрема верховенство права, законність, поділ влади, соціальна справедливість, збалансованість, єдність бюджетної системи, самостійність бюджетів і публічність фінансової діяльності, формують фундаментальну нормативну основу бюджетного регулювання, визначаючи його стратегічні орієнтири та забезпечуючи стабільність і цілісність усієї системи публічних фінансів. Водночас, спеціальні принципи бюджетного права – єдність, самостійність, збалансованість, цільове використання бюджетних коштів, ефективність і прозорість – виступають інструментальним рівнем регулювання, що забезпечує конкретизацію конституційних засад. Вони адаптують загальні правові ідеї до реальних умов функціонування бюджетної системи та процесу, перетворюючи їх на чіткі процедурні вимоги, закріплені у законодавстві та практиці. Взаємозв'язок між цими рівнями має характер діалектичної єдності: конституційні принципи визначають межі, зміст і стратегічну спрямованість бюджетно-правового регулювання, тоді як спеціальні забезпечують його динамічність, конкретність і ефективність реалізації. При цьому спеціальні принципи, будучи похідними від конституційних, не можуть їм суперечити, а навпаки – деталізують і конкретизують їх у межах бюджетного процесу.

Саме така взаємодія забезпечує баланс між сталістю правової системи та її здатністю до розвитку й адаптації, підвищує ефективність публічного фінансового управління, зміцнює довіру до державних інституцій та сприяє фінансовій стійкості держави в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. № 3. С. 22–28. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/d682363f-c956-45adb83e-bdfb28c8a213>.
2. Ніщимна С.О., Крупко Я.М. Бюджетне право як провідна підгалузь фінансового права. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2020. № 3(11). С. 51–59. URL: <https://doi.org/10.32755/sjlaw.2020.03.051>.
3. акеева О.М. Принципи правової комунікації: теоретико-правові аспекти. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 1. С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_1_9.
4. Пономарьова Я.О., Новик М.Ю., Кобко Р.В. Характеристики спеціальних принципів бюджетного права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. Т. 102, № 3 (ч. 2). С. 124–131. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.35>.
5. Проць І.М. Принципи бюджетного права: правова природа, поняття та система. *Соціально-правові студії*. 2020. Т. 10, № 4. С. 116–122. URL: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2020-4-116-122>.
6. роць І.М. Публічність як принцип бюджетного права. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Т.1, № 4. С. 128–132. URL: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-128-132>.
7. Фоменко Ю.О. Правове регулювання бюджетного процесу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Ірпінь, 2019. 22 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U004771/>.
8. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
9. Коробцова Д.В., Кирсеєва І.В. Роль конституційних принципів у регулюванні бюджетних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 206-209. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/52>.
10. Губський К.О. Основні засади здійснення фінансових процедур у сфері фінансової діяльності держави. *Правова позиція*. 2020. № 1 (26). С. 128 - 133. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-1.25>.
11. Парпан У.М., Слюз А.Я. Реалізація принципу публічності та прозорості бюджетної системи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. № 29. С. 195–200. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5727458>.

12. Головань Т.Г. Принцип прозорості та публічності бюджетного процесу: окремі питання реалізації. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2025. № 41. С. 165–173. URL: <https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.18>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 01.04.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Гарбінська-Руденко А.В., Ломенко В.О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0